

УДК 72.012

Григорій Ведмідь
м.Київ, Україна

ІДЕОЛОГІЧНІ ТА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬОГО ЗМІСТУ В АРХІТЕКТУРІ (образотворчі проблеми архітектури)

© Ведмідь Г., 2003

Розкрито суть поняття ідейно-художнього змісту в архітектурі, як головної причини, ідеї стимула, що зумовлює для своєї візуалізації формування відповідної системи образно-архітектурних засобів.

Наше століття відзначається різкими і крайньо-протилежними поворотами в соціокультурній ситуації. Політико-ідеологічний аспект її пов'язаний з виникненням на євразійському континенті системи державних новоутворень, що відкинули стару і проголосили іншу ідеологічну орієнтацію. Таким чином, була реалізована революційна зміна не тільки в суспільному устрої, але й у духовній сфері.

Кінець ХХ століття характеризується розвалом східно-європейського військово-політичного блоку, крахом системи країн соціалістичного табору, внаслідок чого втратив позиції також марксизм-ленінізм як пануюча ідеологія з його науковим світоглядом та матеріалістичними принципами відображення реальності.

По суті, це головні причини, які, значною мірою, сприяли утворенню ідеологічного вакууму, тобто суспільного явища, що тісно пов'язане з відсутністю чіткої норми ідеологічно-духовної орієнтації народу (етносу).

Слід зазначити, що нестабільність нинішньої суспільно-політичної та економічної ситуації тісно пов'язана з ідейною проблематикою архітектури. В чому ж це проявляється? Перш за все, у тому, що існуючий ідеологічний вакуум, хочемо ми цього чи ні, цілком закономірно ставить питання: а який, власне кажучи, світогляд чи ідеологічну систему відображати?

Більше того, професійний аспект проблеми значно ускладнений суто внутрішніми тенденціями архітектури, що, самі по собі, суперечили вирішенню ідеологічних питань.

Перш за все, змістовно-архітектурна специфіка в цілому була підпорядкована й односторонньо зведена до її утилітарної основи, тобто до організації різного типу функціонально-технологічних процесів. А поруч з боротьбою проти ордерно-декоративного оздоблення, творча енергія була сконцентрована на раціонально-технічній стороні архітектури, освоєнні нових будівельних матеріалів та конструктивних прийомів. У зв'язку з цим архітектурна естетичність визначалась технічною довершеністю геометрично "чистої" форми, а боротьба із засобами художньо-образного виразу досягла свого епогею аж на державному рівні.

Якщо релігійний канон визначав собою світоглядно-ідеологічну норму, необхідний арсенал художніх засобів, а також оптимальні їх прийоми використання для найбільш глибокого вираження своєї системи ідей, то політично-директивний (цензурний) канон взагалі відкинув архітектурно-художні засоби виразу і, таким чином, рішення своїх ідеологічних питань поставив у тупик. Внаслідок цього, ідейно-художнім та образно-естетичним питанням взагалі не залишалось місця, що досить наглядно свідчить про політико-ідеологічне втручання до внутрішнього архітектурного процесу, диктуючи йому "єдино вірні" орієнтири в творчості.

Проте ідеологічні та культурно-історичні аспекти художнього змісту архітектури тісно пов'язані з естетико-філософською сферою, що задає цілком специфічну логіку творення й являє собою той образно-творчий фон, де формуються найбільш узагальнюючі закономірності. Їм підпорядкована кожна людська діяльність, яка характеризує собою феномени мистецько-естетичного рівня.

Архітектурно-творча діяльність також співвідноситься з цими естетико-філософськими, образно-художніми принципами та властивостями. Одна з них – здатність творчого відображення реальності як матеріальної, так і духовної, ідеологічної системи в тому числі.

В зв'язку з цим, проблема “ідейно-художнього змісту” безпосередньо пов'язана з вибором необхідних об'єктів відображення, до яких слід віднести: конкретний вид “ідеології” (міфологічної, релігійної чи наукової форм), “духовно-історичну спадщину”, а також “світогляд”, що представляє собою одну з форм суспільної свідомості та систему теоретично-обгрунтованих поглядів на Всесвіт. Завдяки їхньому співвідношенню, тісному взаємозв'язку та взаємодії виникає та своєрідно мислима духовна субстанція, котра і служить фундаментальною основою та невичерпним джерелом “ідейно-образного змісту” для мистецької сфери в цілому.

Якщо образотворчий процес є актом реалізації “механізму” відображення вказаних об'єктів пізнання і трансформації, вилученого на їх основі, ідейно-сислового матеріалу в художній зміст, то це не означає, що характер образотворення завжди є хаотичним польотом розгнужаної фантазії автора. Він, перш за все, цілеспрямований не тільки загальноестетичними закономірностями, але і конкретизується вузькопрофесійними прийомами, принципами, тобто відповідно взятим методом архітектурної творчості.

Це дає підставу стверджувати, що проблема архітектурного образотворення, а саме формування художньо-сислових значень та інших образно-ідейних утворень як потенційних одиниць змісту, тісно пов'язана з питанням вибору методу.

Цілеспрямований характер творчого процесу зумовлюють і головні його складові елементи, до яких традиційно відносять: “об'єкт” відображення, “суб'єкт”, тобто художнє мислення автора і твір – у даному випадку той “об'єкт”, що являє собою результат відображення. Що стосується початкового компонента процесу творчості, – “світогляд”, “ідеологія” і “духовна культура” як об'єкти відображення, – ми вже назвали. У ході безпосереднього пізнання, добору первинних локусів смислу, а також художнього їх узагальнення, вони повинні дати цілком необхідний образно-ідейний матеріал.

Естетичний характер мислення – другий компонент або етап творчого процесу. Він, так би мовити, головний рушійний “інструмент” реалізації даного процесу творчості, від якого залежить і продуктивність, якість і значущість кінцевого результату, тобто ідейного змісту чи архітектурного твору в цілому.

Хотілося б зробити декілька більш детальних суджень, пов'язаних з мисленням і особливо те, що стосується його образно-художньої специфіки. Як це не парадоксально, але сучасний науково-технічний прогрес досяг такого рівня, коли значна частина людства, особливо професіонали, стали втрачати і втрачають цю унікальну властивість, – мається на увазі образно-чуттєву, а точніше образно-художню форму срийняття світу. І не тільки цілісний характер та нерозчленованість на складові частини (атоми) об'єкта відображення є головною гносеологічною особливістю цієї емоційно-чуттєвої сторони відображення, але й те, що за кожним, здавалося б, суто утилітарно-практичним (з нашої раціональної точки зору) предметом сприймається глибокий змістовно-сисловий фон. Тобто, значення предмета, його ідея, зовнішній вигляд, форма, елементи декору – це воедино злита в свідомості субстанція.

Більш того, весь комплекс сислових значень, обумовлених світоглядом, виступають як “мотив-ідея” чи першопричина, котра стимулює факт виникнення матеріальної оболонки

(форми) дії предметної сфери Буття, до якої належать речі побутового вжитку – одяг, житло, декор і т.п. У контексті подібного способу сприйняття Всесвіту всі предмети, як елементи Космосу, змістовно осмислені, ідеологічно підпорядковані і функціонують задля нього. Таким чином, образно-мислимий світ предметів і речей у сфері їхніх поліфонічних значень (ідей) – не що інше, як ті архетипи, прообрази, котрі складають основу матеріально-художніх засобів архітектурного виразу.

Наша сучасність, раціональна, практична й ділова, всіляко сприяє втрачання цієї образно-художньої форми мислення, збіднюючи тим самим духовну сторону мистецтва архітектури. Як це не дивно, воно потребує нині різного роду науково-методичних доказів і обґрунтувань, щоб не втратити права на існування, хоча наука, як самостійно відокремлена сфера, історично виникла з чуттєвої, образно-міфологічної, художньої форм мислення.

Якщо початок ХХ ст. характеризується тим, що “орнамент – це злочин”, то в дотехногенних суспільствах він становить властиву, невід’ємну, більше того, обов’язковий спосіб буття для будь-якого предмета. Тобто, зовнішня форма речей, предметів і елементи декору – нерозривні, оскільки виконують тим самим одну з головних умов їх існування.

А сьогодні – це не тільки предмет детального наукового аналізу, котрий полягає в тому, щоб довести, чи існувати одному елементові, чи лише іншому, окремо чи разом, але, значною мірою, свідчить, що сьогодні панує принципово інша тенденція, концептуальний характер якої керується утилітарною практичністю, функціональною і раціональною спрямованістю основ формотворення. Вона – головний чинник, який стимулює утворення світу предметів та речей, які безпосередньо стосуються також сфери об’єктів сучасної архітектури. В чому ж полягає специфіка ідейно-художнього змісту та деякі його особливості в архітектурі? Насамперед, це третій компонент процесу творчості, вірніше один з його результатів. До того дуже важливий, оскільки в ньому фіксується природа зодчества, його суттєва основа.

Поняття “змісту” в його найбільш загальному прояві архітектури, необхідно все ж таки розподіляти на: утилітарний, функціонально-процесуальний, раціональний та емоційно-чуттєвий, тобто ідейно-художній зміст.

Головна властивість ідейного змісту полягає в тому, що, водночас з образом, це – одна з основних форм і результат, як було зазначено, процесу відображення ідеологічної системи. У ньому стисло представлена сутність духовної культури нації або окремої етнічної групи. Більш того, художній зміст характеризує архітектурну творчість як вид мистецтва.

І якщо функціонально-утилітарна змістовність – один із головних чинників формування сучасного монотонного “інтернаціонального” стилю, то ідейний зміст потребує наявності необхідних засобів його естетичного виразу, які зумовлюють собою етно-національні особливості художньої форми в процесі становлення регіональних основ архітектурного стилю. Необхідною умовою для цього є ґрунтовно розроблена національна ідея, – та всеосяжна духовна акумулююча парадигма, що відображає суттєво-генетичний стан конкретного народу.

Остаточний ідейний зміст формується на основі “художнього узагальнення”, джерелом якого виступають такі поняття, як “ідея”, “дія”, “простір”, – утворюючи собою те образно-смісловне ядро, де схоплена специфіка ідейно-художнього змісту в архітектурі. Ідейний зміст – головна причина, своєрідна ідея-стимул, яка зумовлює для своєї предметної об’єктивації необхідність формування відповідної системи образно-архітектурних засобів (елементів виразу).

Тобто, потребує, а вірніше є мотивом, що побуджує виникнення своєрідної за своєю суттю архітектурно-художньої мови.

Розглядаючи архітектурно-творчу діяльність як вид мистецтва, слід зазначити, що твори, як результати цього процесу, можуть бути і, в той же час, не бути специфічним суспільно-

культурним феноменом, який називається мистецтвом. При цьому, одна з утилітарно-раціональних основ мистецтва архітектури, знічною мірою, пов'язана з практикою ведення будівельної справи.

І, якщо до головних ознак мистецтва можна віднести специфічну властивість відображення матеріальної чи духовної дійсності; можливість реалізувати своєрідний образно-творчий процес як основний механізм відображення; втілення ідейно-художнього змісту в компоненті архітектурної форми; а також на цій основі створити художній образ, як головної та найбільш узагальнюючої форми відображення й вираження світогляду чи ідеологічної Картини Всесвіту, то й таку діяльність, як архітектурну, все ж таки необхідно віднести до одного з видів мистецької творчості.

Не претендуючи на вичерпне визначення, в чому ж полягає суть мистецтва, слід все ж таки відзначити, що не завжди важливо, який вид діяльності реалізується, або які для цього використовуються засоби, а важливо те, що за допомогою цих матеріальних засобів і прийомів повинна бути втілена конкретна суспільно-значуща ідея (зміст).

До того ж не технічний прийом чи конструктивна довершеність форм характеризує результати будівельної справи як вид мистецтва, але й те, якої найбільш узагальненої глибини ідейний зміст виражено за допомогою системи художньо-образних елементів (засобів).

І на закінчення хотілось би стверджувати, що наявність ідеї втіленого художнього змісту – це одна з головних ознак, до того ж, обов'язкова її умова для тих результатів людської діяльності, які можуть бути названі мистецтвом.